

Ex dictis superius [1] et initio hujus articuli, si advertas quod *agere* Dei in conservatione et concursu similiter ac in creatione, non possit esse aliud quam actus divinae voluntatis seu *velle*, non autem aliquid a Deo dimanans, haud difficile intelligitur quomodo nihil in concursu Dei ad actiones creaturarum habeatur, quod possit spectari tamquam quid physicum *praemovens* et *applicans* creaturas ad agendum vel actum [2]. Intelligitur etiam quomodo hac ratione satis

[1] Art. 1. hujus cap. n.º 78. art. 2. n.º 83. in fine.

[2] Ex eadem animadversione, quod scilicet concurrere Dei ad actionem causae creatae nihil aliud sit, quam *velle*, ut e. g. talis causa libera etiam in particulari, seu relate ad hanc singularem determinationem, hic et nunc utatur sua libertate, facile deprehendes, quomodo in prima sententia numero praecedenti indicata, quae statuit et considerat immediatum Dei concursum tamquam conditionem absolute necessariam ad complementum actus primi proximi, et ad transitum ad actum secundum, libertas creaturae illaesa remaneat. Nam Deus quidem vult ut creatura hic et nunc utatur sua libertate, et impossibile foret si Deus non vellet, deficiente scilicet conditione necessaria ad expeditum facultatis usum, ut creatura ageret: at posito quod Deus concurrat seu velit, tunc libera creatura est, quae cum tali concursu deficit ad actus positionem vel omissionem, seu exercet libertatem suam. Neque per hoc concursus Dei statuitur vagus sive versatilis, et ab actu creaturae frustrabilis; siquidem et inter positionem aut omissionem actus non datur medium, verumque est ab aeterno pro statu logico quidnam ex duobus illis sit revera futurum, et Deus etiam antecedenter ad productionem liberae creaturae cognoscit, quamnam determinationem ipsa sit secutura; unde quaecumque liberae creaturae determinatio seu operatio, nec vagum aut versatilem nec unquam frustraneum divinum concursum reddit, vel reddere potest. Similiter nihil proficiunt dicentes, hac ratione statui Deum dependentem a creatura, istiusque liberam cooperationem veluti expectantem: etenim, ut patet, creatura potius statuitur absoluta necessitate dependens in agendo a concursu Dei, quem necessario debet supponere et expectare, ut in actum exire valeat; nisi forte adversarii per hanc Dei dependentiam a creatura, et istius cooperationis expectationem intelligant, quod Deus ipsam formalem actus secundi determinationem seu positionem in arbitrio creaturae relinquat, nec eam antecedenter vel concomitanter ad unum praemoveat et determinet: hoc namque ultro fatendum est, cum in eo nullum lateat inconveniens, et aliunde admitti non possit creatura libera, quae se ipsam determinat ad aliquem actum, et simul ad eundem ad alio sub omni respectu determinatur.

perspicuum fiat quod diximus in Ontologia (1), nihil repugnantiae esse in eo quod causae secundae, licet a Deo in conservatione et concursu dependeant vere nihilominus agant, effectusque ab ipsis provenientes ipsis revera tribui debeant, tamquam a virtute earum intrinseca vel determinatione ab extrinseco accepta dimanantes, ita ut idem effectus, et ex toto pendeat a Deo, id est, ab actu voluntatis divinae, quo non supposito causa secunda nec esset, nec actu operaretur; et ex toto pendeat quamvis diversa ratione, a creatura seu causa secunda, quatenus haec propria activitate, licet dependenti, dat esse formale vel materiale effectui.

ARTICULUS IV.

DE PROVIDENTIA DEI

88. Deistae, Epicurei, et Fatalistae, ut ad instar atheorum voluptatibus quiete indulgere valeant, negant Deum gubernationi hujus mundi se immiscere, sed caeco casu, vel fato quodam ac necessitate omnia dirigi: eorum querelae et blasphemiae videri possunt apud Bartoli (2). Tullio teste (3), Stoici majorum quidem rerum curam Deo demandarunt, non vero minimarum, quasi haec esset illo indigna (4). Horum errorem ex recentioribus acriter propugnavit Cudworth (5). Unicam contra omnes statuimus propositionem; prius tamen innuimus quid sit *providentia*.

Ad rationem perfecti provisoris, qualis certe debet esse Deus, tria requiruntur: 1º, praescientia omnium finium tam particularium, quam generalium, ad quos diriguntur

[1] Art. 6. n. 56. 67.

[2] *Ricreaz. del Savio*, lib. 2.

[3] *De nat. Deor.* lib. 3.

[4] S. Augustinus disserens de Stoicis haec habet: *Quidam eorum, inquit, teram nostram ut quid minimum existimantes, de sublimioribus mundi seu coeli partibus non vero de ipsa, Deum curam habere docuerunt.* Posterioribus temporibus quidam alii etiam ex Judaeis, ut Rabbi Maimonides, saltem bruta animalia, plantas caeteraque inferioris ordinis entia mundana, a divinae providentiae sinu, tamquam quid Deo indignum excludere voluerunt; ut nihil dicam de figmento Cudworthi, naturam quamdam velut generale principium adstruentis, quod minimarum rerum in se ordinem atque rationem praecontineret, et cui tantum Deus praesset.

[5] *Sistem. intellectual.* cap. 5.

entia, mediorum quibus fines illi assequuntur, nec non eventuum, qui possunt accidere; 2º, decretum voluntatis divinae eadem media adhibendi, et ad fines proprios dirigendi; 3º, executionem ejusdem decreti, vi cujus entia et ad fines suos per media apta constanti ratione diriguntur, et eosdem pro conditione suae naturae obtinet. Hinc a Boetio breviter definitur providentia, quod sit *Divina ratio, quae cuncta disponit*, seu, ut eam explicat S. Thomas (1), ad curam duo pertinent, scilicet *ratio ordinis*, quae dicitur providentia et dispositio, et *executio ordinis*, quae dicitur gubernatio, quorum primum ad intellectum, alterum ad voluntatem spectat. Sed observandum est, providentiam divinam se extendere etiam ad ea, quorum Deus non est causa efficiens; nam ut ait S. Augustinus (2): *Deus ordinator est et creator rerum omnium naturalium, peccatorum autem tantum ordinator*. Hoc posito, si:

PROPOSITIO

Deus de omnibus et singulis rebus etiam minimis providentiam habet.

89. Quoniam hostes divinae providentiae argumentis praesertim a posteriori petitis eam oppugnant, juvat imprimis argumentis a posteriori assertionem nostram probare. 1º. Ex consensu etiam impiorum et ex evidenti experientia, mundus et creaturae ipsum componentes eo ordine et harmonia subsistunt, ut ipsum reddant prorsus admirabilem, saltem quoad summa capita spectatum, nempe quoad revolutionem et splendorem astrorum, animalium constitutionem, successivam specierum per individua ejusdem naturae propagationem, etc. jam si stulte prorsus diceretur non esse qui praesit fa. niliae, domui, exercitui bene ordinatis, stultius sane id affirmatur de tota hac pulcherrima rerum congerie.

2º. Ordo physicus et moralis in particulari consideratus magis adhuc idem confirmant. Inter virtutem contingentium causarum et effectus constanti ratione ab ipsis provenientes quaenam est necessaria connexio? Quid quaeso contradictorii esset, si virtutes illae deficiendo effectus non producerent? Quid est, quod invigilat ad virium amissarum

(1) Part. 1. quaest. 22. art. 1, ad 2.

(2) Confess. lib. 1.

reparationem? Quid est, quod non permittit, ut ex adeo diversa elementorum combinatione nulla unquam vegetabilia vel animalia speciei detrimentum patiantur, nulla individua in suis notis perfecte conveniant, et mirabilem prorsus diversitatem una cum similitudine servent? Major ne est necessitas durationis istius, quam existentiae ipsarum causarum? Atqui contingentis existentia postulat existentiam necessarii; ergo etiam contingentia dispositionis mediorum ad finem, et consecutionis ipsorum finium postulat sapientiam et voluntatem mentis supremae dirigentis.

Simile quid dicatur de ordinis moralis constantia. Quid est enim nisi providentia Numinis, quae nos certos efficit de permanente socialis vitae subsistentia? Quid de stabilitate legum moralium? Nonne impiis fatentibus, homo vel maxime probus potest vel uno instanti fieri improbus? Unde igitur constabit, hanc immanem morum perversitatem relate ad omnes homines crastina e. g. die non futuram? Nonne omnes et singuli homines sunt libertate et cupiditatibus aequae praediti? Sed adest, inquit Bergier, supremum Numem quod impressit hominum cordibus amorem veritatis et virtutis, quod cognoscit actiones omnium et earum rationem tenet, obligationes manifestat, earumque etiam in particulari executionem urget. In hac persuasione fundatur vita socialis, moralis et religiosa. Deus sine providentia non erit amplius Deus noster: ejus existentia erit nobis indifferens, nullum fere remanebit motivum ipsi obsequium exhibendi.

90. A priori vero idem probatur 1º, ex consensu omnium sapientiorum philosophorum, quin et totius generis humani, qui in re cum moralitate actionum connexa maximum robur habet. Manifestatur autem apud omnes gentes vel sola manuum, et oculorum in coelum elevatione, dum aliqua necessitate aut miseria premimur, cultu pariter peculiari qui et in prosperis pro gratiarum actione et in adversis vel dubiis pro auxilio impetrando apud omnes fuit semper in usu. Praeterea etiam ipsae blasphemiae impiorum contra bonitatem, justitiam, aliaque attributa divina, eandem persuasionem indicant. Sapientiores autem philosophi idem docuerunt, uti Plato in libris de Legibus, ubi ad minima quaeque Providentiam Dei extendit, Plotinus in duobus libris hac de re conscriptis, Tullius in lib. 2. de Legibus, et

Seneca tam in libro de Providentia quam in Epistolis, praeclara exhibent huic veritati testimonio.

Probat 2°, ex natura ipsius Dei; vel enim nesciret, vel non posset, vel nollet rebus providere: non primum, uti constat ex dictis de scientia Dei; non alterum, quia hoc non postulat in Deo defatigationem neque est indignum illo, unico namque voluntatis suae actu, absque ulla ex parte sui immutatione honorisque laesione, par est effectui praestando; non postremum, quia licet Deus antecederet nulli creaturae aliquid debeat, posita tamen ejus creatione, vi sapientiae et bonitatis suae tenetur eam regere mediaque sufficientia suppeditare: in Deo enim, ut ait S. Ambrosius (1) *aliquid non fecisse nulla injustitia est: non curare quod fecerit, summa inclementia.*

91. Tandem providentiam divinam se extendere quoque ad minima, sic in particulari suadet. Omne creatum et finitum est quid plus quam minimum, sive quasi nihilum relate ad Deum; ergo aut de omnibus prorsus aequae curam gerit Deus, aut de nullo; postremum repugnat ex praecedentibus; ergo primum dicendum est. Deinde quamvis tellus relate ad alia mundani nostri systematis corpora esset quid minimum, tamen totum etiam systema mundanum relate ad alia vel existentia, vel in infinitum possibilia, est pariter quid exiguum; ergo iterum probibit simile argumentum (2). Denique, ut loquitur Clarke (3), tellus nostra quamvis dicatur minima continet tamen homines, entia scilicet ratione praedita, quae alias creaturas dignitate evidenter excedunt; ergo tellus non est quid etiam relative minimum, ratione saltem dignitatis.

92. Opponunt 1°, cum Epicuro apud Tullium (4): Deus est beatissimus; ergo nihil agit, nullis occupationibus et curis est implicatus.

Resp. *Conc. ant. nego conseq. et suppos.* Ratio est, tum quia beatitas perfecta non excludit omnem actionem; nam,

(1) *De Offic. ministr.* lib. 1. cap. 13. n° 48.

(2) Quae de systematibus corporum coelestium innumus, fundantur in Astronomorum sententia, arbitrantium innumera esse corporum coelestium systemata, huic nostro systemati terrestri seu potius solari similia, quae pro centro motus habent aliquam stellis fixis: sententia haec magnum robur acquirit ex recens detecto motu, quem vocant stellarum duplicium.

(3) *Traité de l'existence de Dieu*, chap. 13.

(4) *De nat. Deor.* lib. 1.

Tullio ipso observante, *utatur suis bonis oportet et fruatur, qui beatus futurus est*; tum quia providentiam gerere Deo non adfert laborem, defatigationem, taedium et molestiam, ut dictum est.

Instant. Longe major est distantia inter Deum et creaturas, quam inter regem et vilia quaedam regni negotia: jam vero non est majestatis principis se implicare curis circa ista; ergo a fortiori, etc. Praeterea, si de singulis providentia haberetur, periret casus fortuitus; ergo.

Resp. ad 1^m. *Dist. min.* et hoc fit ratione solius majestatis, *nego*, aliis de causis, *trans.* et *nego conseq.* Eo melior est humanus provisor, quo pluribus negotiis, licet minimis (non neglectis majoribus), providet. Ne tamen minoribus intentus majora negligat, debet, utpote finitus, curam illorum aliis demandare administris, et ita necessitas honorem parit. Nihil horum de Deo dici potest aut debet.

Ad 2^m. *Dist.* periret relate ad nos nostrumque conceptum, *nego*, relate ad Deum, *trans.* Nullus est casus fortuitus relate ad Deum, cujus dispositione omnia fiunt, sed tantum relate ad conceptum nostrum, dum scilicet aliquem effectum prodire deprehendimus, quasi a nulla intelligentia fuisset praeordinatus (1).

93. Opponunt 11°. Multa sunt in mundo, quae abhorrent a sapientia, bonitate, aliisque attributis Dei. 1°. Multa sunt inutilia, noxia, nullumque finem habentia. 2°. Mala omnis generis, unde praesertim creaturae rationales finem suum non assequuntur. 3°. Inaequalis distributio bonorum; mali enim et improbi divitiis et commodis affluunt, e contra boni et probi; ergo.

Resp. *Nego ant.* Ad 1^m. et 2^m probationem desumatur responsio ex dictis in ultima propositione capitis praecedentis, advertendo insuper, quod nemo possit recte iudicium ferre de sapientia provisoris in aliquo opere maxime complexo, nisi prius praevideat ex integro nexum totius ad partes et partium ad totum, quod relate ad maximam partem entium mundanorum nobis est impossibile; ergo ex eo quod non cognoscamus eorum finem vel particularem utilitatem, non licet inferre, ea aut fine aut utilitate carere. Porro manifestum superbiae indicium est, velle omnes fines divinae

[1] Vide dicta superius cap. 1. art. 2. n. 42. et in nota 1.

sapientiae perspectos habere, ut recte advertit auctor Anti-Lucretii (1).

*Oratio humanae mentis, quam caeca superbis!
Haec in mente Dei si quondam, carcere rupto
(Atque utinam!) aspiceres prohi quam tibi justa repente
Cuncta viderentur, quae nunc male cognita damnas.*

Relate ad id, quod dicitur de fine creaturarum rationalium distinguendum est: non assequuntur finem totius mundi, *nego*; proprium et particularem *subdist.* ex propria culpa, *conc.* ex defectu mediorum, *nego.* Deus imprimendo naturaliter omnibus prima moralitatis principia amoremque justis et honestis, atque conscientiae dictamen, sufficienter providit ut creaturae rationales propriam felicitatem, si voluerint, possint assequi, quam Deus in particulari non nisi hypothetice intendit, mediante scilicet libera ipsarum cooperatione. Fine autem totius mundi absolute intento divina providentia minime frustratur, cum ordinis moralis per peccata violatio accurate instauretur, vel per delinquentium poenitentiam in praesenti vita, vel saltem per poenam vitae futurae, quod provisoris sapientiam luculenter manifestat; sic enim nolentes bonitatem et misericordiam divinam in hac vita exercitio bonorum operum manifestare, justitiam in altera vita ratione debiti supplicii manifestabunt.

Ad 3^m. resp. 1°. Si sermo fiat de bonis naturalibus excedentibus puram necessitatem naturae, relate ad aequalitatem eorum creaturae nullum jus habent, eorumque inaequalis distributio plurimas utilitates, ut alias diximus (2), toti mundo adfert.

Resp. 2°. *Dist.* mali et improbi divitiis et commodis affluunt semper, *nego*; plerumque, *subdist.* et de hoc potest reddi ratio, *conc.* secus *nego.* Ac primo quidem non semper discrimen hoc inter probos ac improbos haberi experientia ostendit, cum et istos frequenter cum adversis hujus vitae luctari videamus, nec alia quasi de causa prius superexaltatos fuisse, nisi ut deinceps graviore eorum ruina omnes discant nemini iniquitatem suffragari. Quod si

(1) *De Deo et de natura*, lib. 9. versu 780. et seqq.

(2) Cap. praecedent. artic. 5. prop. 2. oppon. 2. inst. 1. in resp. ad 2.

plerumque oppositum accidat, id non est inexplicabile dummodo advertamus, quod et praesentis vitae felicitas non in divitiis et honoribus, sed vel maxime in testimonio (quemadmodum Seneca alique etiam ethnici agnoverunt) conscientiae non fictae, quo certe improbi destituuntur, consistat; quodque hac in re ab altera vita praescindendum non sit: quo posito bona quibus improbi nunc gaudent, erunt merces totalis pro quibusdam eorum actionibus naturaliter honestis: ut enim loquitur S. Augustinus (1) *Placuit quippe divinae Providentiae praeparare in posterum bona justis, quibus non fruentur injusti, et mala impiis, quibus non excruciantur boni. Ista vero temporalia bona et mala utrisque voluit esse communia, ut nec bona cupidius appetantur, quae mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter evitentur, quibus et boni plerumque afficiuntur.* Tandem non raro dicimur in judicando quis sit probus et quis improbus.

94. Opponunt III°. Ens aeternum non respicit leges particulares, sed generales et aeternas. Quomodo absolutus rerum dominator supponi potest magis occupatus in moderando uno homunculo, quam in natura universa? Quare faceret ipse aliquam mutationem in corde Cantabri e. g. vel Curlandensis, dum non mutat universae naturae leges? Magnae audaciae est, velle homines exemptos a legibus caeterorum entium. Ita Voltaire (2).

Respondeo 1°. Magnae sane audaciae est ista blasphemore effutire. 2°. Quis docuit adversarium, quod ens aeternum generalibus dumtaxat legibus ducatur? Nonne auctor est omnium in genere et in particulari? Numquid magis arduum est ipsi per particulares quam generales leges mundum regere? Num entia toto genere diversa iisdem prorsus regulis subjicienda erant? Quid magis absurdum, quam inter leges physicas et morales nullum agnoscere discrimen, nullamque in istis excellentiorem ordinationem videre? Numquid Cantaber et Curlandensis non sunt homines, sed machinae? Apage nugas.

Instant I^o. Sublata etiam providentia Dei, adhuc pietati et religioni locus esset propter excellentiam Numinis; ergo argumentum superius (n°. 89) tertio loco allatum inefficax est.

(1) *De civit. Dei* lib. 1. cap. 8.

(2) *Dictionaire philosoph.*

Resp. *Dist. ant.* pietati imperfectae, *trans.* perfectae, *ne-go.* Sola siquidem excellentia Numinis non sufficit, ut nos a amore proprio terrenisque rebus abstracti intimo quodam nexu Deo inhaereamus. Titulus *Creatoris* obligationem quidem cultus reddendi manifestaret: at spectata natura nostra, nisi certi essemus Deum singulas actiones nostras respicere opemque ferre egentibus, non facile praestaremus quod aequum esset, quin potius in hac hypothese, et in casu quo undique miseris coarctaremur, titulus creatoris sine provisorio, Deum inhonorandi occasionem praerberet.

Instant II°. Si providentia Dei se extendat ad singularia, 1°. est impius qui in causis civilibus vel criminalibus recurrit ad consuetam iudiciorum formam; et non ad sortes; Deus enim singularia curans non suffragabitur jus non habenti. 2°. Qui astutius noverit res in suam convertere utilitatem, qui circumstantias captaverit, aliaque similia in litibus, e. g. in bello, etc. huic ex voto omnia accidunt, licet fuerint iniqua: hoc non eveniret si de singulis providentiam gereret Deus; ergo.

Resp. ad 1^m. *Neq. ant. et suppos.* Deus non tenetur providentiam suam ita manifeste et pro nostro lubitu gerere, ut ipse per se absque mediis naturalibus et ordinariis controversias nostras dirimat; vult enim ut in hoc fides et fiducia locum habeat. Neque iterum ita tenetur providere, ut media ordinaria bene adhibita optatum semper effectum consequantur, cum evidens sit, posse Deum propter fines sibi cognitos et ut nobis merendi occasionem praebet; permittere quandoque juris nostri laesionem. Ex addita ratione non sequitur quod adversarii volunt, sed hoc unum; Deus qui singularia etiam curat, hac in re mihi qui jus habeo, non alteri profecto suffragabitur, dummodo et media necessaria non negligam, et ipse non habeat finem aliquem permittendi laesionem mei juris.

Ad 2^m. distinguenda est major propositio eodem modo ac tertia pars difficultatis praecedentis (n°. 93). Quam saepe videmus humanae prudentiae et astutiae regulas ab omnipotenti et invisibili divina manu etiam in casibus particularibus subversas, viasque omnes ad finem perveniendi interclusas? Nonne mirantes frequenter suspicimus negotia maximi momenti ad exitum perducere, mediis insufficientibus et obstaculis fere insuperabilibus posthabitis? Nonne ex adverso maximos apparatus, e. g. belli plurimosque alios conatus summa cum arte et ad leges humanae

prudentiae apprime exactos, una cum suis machinatoribus contra omnem expectationem in irritum cadere cernimus? Quis, quaeso, regum et principum aliorumque corda eo ipso instanti quo minime expectamus, mira prorsus ratione ad opposita flectit? Quod si pro ratione laudabilis industriae res melius communiter hominibus eveniant, id ipsum providentiae divinae interest, ne homines torpescere sinat. Quare autem non semper impiorum conatus et astutiam retundat Deus, audiatur S. Augustinus (1): *Ostendit tamen Deus saepe etiam in his (poenis) distribuendis evidentius operationem suam. Nam si nunc omne peccatum manifestè plecteret poenâ, nihil ultimo iudicio servari putaretur: rursus, si nullum peccatum nunc puniret aperte Divinitas, nulla esse providentia divina crederetur. Similiter in rebus secundis etc.*

95: Tandem ita cum Stoicis objicit auctor *systematis naturae*; vel mundus subsistit vi naturae suae suarumque legum, vel ab ente supremo efformatus fuit juxta ejus leges supremas: in utroque casu immutabilia sunt omnia et necessaria; nullus ergo providentiae locus (2) Sed nos ad secundum disjunctionis membrum respondendo, distinguimus inter leges physicas et morales: primas dicimus relate ad nos esse immutabiles, quatenus virtuti nostrae non subjiciuntur, non vero relate ad Deum, qui et liber prorsus fuit in illis constituendis, et potest illis pro lubitu in casu aliquo particulari derogare, aut penitus etiam illas tollere vel mutare, si ita voluisset. Morales vero leges, licet supposita actuali naturae nostrae constitutione, necessa-

(1) Loco superius indicato.

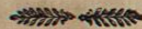
(2) In hoc argumento primum disjunctionis membrum est falsum: mundum enim, cum et in se et in suis legibus sit quid contingens, non existere vi naturae suarumque legum evidens est; et si ita existeret foret ens necessarium, haberetque revera locum illatio, quod omnia in eo forent tunc immutabilia. Hoc itaque praetermisso, ad illationem secundi membri, quod verum est, respondemus distinguendo inter leges physicas et morales, diversosque modos vel rationes sub quibus possunt et debent dici mutabiles: cui responsioni lumen aliquod accedet, si addas considerationem divinarum legum, quatenus sunt in se seu in decretis divinae mentis spectatae, et quatenus referuntur ad terminum extrinsecum, seu ad ipsas res contingentes iisdem legibus subjectas; primo enim dumtaxat modo acceptae sunt prorsus immutabiles, non autem postremo.

rio omnino statuendae erant, nobisque imponendae ad vitam rationalem et moralem recte informandam; sunt tamen relate ad Deum aut in se spectatae dumtaxat immutabiles, quia apprime conveniunt cum ratione divina suntque participationes quaedam legis aeternae Dei: nos autem quia liberi sumus, non obstante necessario nostrae rationis dictamine, contra illud agendo possumus eas in casibus particularibus violare; ergo relate ad nos non sunt prorsus immutabiles; et hoc ipsum indicat sapientissimam divinam providentiam, quae talem ordinem instituit, in quo nec penitus a potentiis liberis morales leges subvertuntur, nec violationes earum absque reparatione remanent. In utroque itaque legum ordine datur providentiae locus.

Nec plus proficies dicendo: Deus semel pro semper ab aeterno omnia disposuit et determinavit, omniaque eveniunt secundum immutabilia ejus decreta, ergo nunc nullam necessitatem habet singulos eventus respiciendi, et de singulis curam gerendi; nam respondemus: ut divina providentia extendatur ad singula quae in tempore accidunt, non est opus asserere Deum aliquid in tempore disponere aut determinare, quod ab aeterno in sua sapientia nec disposuit nec determinavit; sed tantum, quod nihil in quocumque successivae durationis momento, et relate ad quocumque ens accidat vel accidere possit, quod non sit sapientissimae ac aeternae divinae dispositioni ac ordinationi subjectum. Insuper advertas oportet toties jam dicta, scilicet relate ad Deum ejusque aeternitatem non dari *prius et posterius*; quodque dispositiones divinae sapientiae et decreta voluntatis ejus sint quidem *entitative* immutabilia et aeterna; at quod res ipsae iisdem decretis subjectae utpote mutabiles, diversas combinationes possint subire, non immutato etiam ordinario ac consueto legum generalium ordine.

EXPLICIT THEOLOGIA NATURALIS.

PSYCHOLOGIA.

PROOEMIUM.

NOSCERE SE IPSUM, non tantum morali verum et metaphysico sensu acceptum, dignissimum exhibet hominis negotium, quo excitamur ad naturae animi nostri ejusque facultatum investigationem. Etenim quid nobis prodesset magno eloquentiae apparatu auditorum ora ad nos convertere, quid terrestrium atque coelestium corporum molem aptamque et miram dispositionem, aut inexplicabilem astrorum celeritatem avidè intueri, si interim penitus ignari essemus quaenam sit conditio, quis finis animi nostri, quo tendat, quid valeat, et utrum post fata superstes? Hoc itaque praeclarum opus laeti aggredimur; et ut ordine procedamus, prius de natura, deinde de origine, essentia, unione cum corpore atque facultatibus animae nostrae disputabimus.

CAPUT PRIMUM.

DE NATURA ANIMAE NOSTRAE.

1. Anima nostra est ne modificatio vel accidens corporis nostri, an potius substantialiter ad ipso distincta? Est ne simplex et spiritualis? Num per omnipotentiam saltem divinam fieri potest, ut materia cogitet? An anima separata a corpore superstes remanet? En summa eorum, quae in hoc capite pertractanda suscipimus.

ARTICULUS 1.

DE SUBSTANTIALI ANIMAM INTER ET CORPUS DISTINCTIONE.

2. Qui animam nostram materialem esse dicitant, materialistae audiunt; quamvis nomen hoc, et quidem potiori jure, conveniat etiam iis, qui nullum ens a materia diversum vellent existere. Inter veteres materialistas, qui forte ex ignorantia ultra sensibilitatem et materiam non exhibant, quidam eorum ignis, alii aeteris subtilissimi, aut secretioris san-